

คอกสร้อยสักวา

ศาสตราจารย์ ดร. อุตติ นาสวัสดิ์

คำว่าคอกสร้อยและสักวานั้น จะแปลว่ากระไรยังออกสงสัยอยู่ บางท่านว่าคำว่า “สักวา” มาจาก “สักวาที” หรือ “สัควา” เพราะเป็นการว่ากันแบบกลอนสัค แต่จะไปลงเนื้อเห็นด้วยนัก ยังไม่ได้ เนื่องจากยังไม่มีหลักฐาน แต่ผมว่าคำสองคำนี้น่าจะมาจากคำขึ้นต้นบทนั่นเอง เช่นบทคอกสร้อยสมัยเก่ามักขึ้นว่า “มาเอ๋ยมาพบ คอกสร้อยสรวรรค์มาลย์” คนก็เลยเรียกบทนั้นว่า “บทคอกสร้อย” ส่วนบทสักวานั้นขึ้นต้นด้วยคำว่า “สักวา” เช่น “สัความาพร้อมเรือประพาศ” คนก็เลยเรียกบทนั้นว่า “บทสักวา” คำนี้เป็นต้น ทำนองกับชื่อเพลงคัมแม่ศรีทรงเครื่อง ซึ่งขึ้นต้นเนื้อร้องเกี่ยวกับนกโพระดก คนก็เลยเรียกชื่อว่าเพลง “กบินทร์” คำนี้

คอกสร้อยสักวา เป็นการเล่นอย่างหนึ่งของเจ้านายและขุนนาง มีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา การเล่นมักจะเล่นกันในเดือน ๑๑-๑๒ ซึ่งเป็นเดือนที่มีน้ำมาก และเป็นเทศกาลทำบุญ และมีการละเล่นสนุกสนานต่าง ๆ เช่นมีการทอดกฐิน ทอดผ้าป่า แข่งเรือ เทียวเรือไปตามทุ่ง เหล่านี้เป็นต้น การปลูกเจ้านายและบรรดาขุนนางในสมัยก่อนมักจะมีนักร้องและวงดนตรีของตนเองอยู่ แล้ว พอถึงหน้าเทศกาลก็กล่าวถึงพาบริวารของคนซึ่งเป็นนักร้องทั้งคันทบและลูกคู่ ตลอดจนเครื่องโขนทับกรับดังพร้อม พวกนี้ลงเรือไปเที่ยวเล่น เพราะการเที่ยวเรือไปในระยะไกล ๆ นั้น ถ้าได้มีการร้องและบรรเลงประกอบไปด้วยกันจะทำให้มีชีวิตชีวาขึ้น อย่างน้อยก็ทำให้เพลิดเพลินใจไปได้สักหนึ่ง

๒๑

เรือที่จัดไปสำหรับเล่นคอกสร้อยสักวานี้ ข้อมมี นักร้องทั้งคันทบและลูกคู่ และมีเครื่องดนตรีประกอบคือ โขน ทับ กรับ และฉิ่ง เรือลำหนึ่งก็ประกอบกันขึ้นเป็นคอกสร้อยสักวาวงหนึ่ง เรือบางลำก็มีนักร้องชาย บางลำก็มีนักร้องหญิง เมื่อไปพบปะกันเข้า เจ้าของวงก็คิดบทให้นักร้องของคนร้อง ถ้าเจ้าของวงไม่ใช่ก็มักต้องคิดอ่านหาวิมาวไนยของคน เพื่อให้เป็นผู้คิดบทร้อง เรียกกันว่า “คนบอกรบ” หรือถ้าเป็นการเล่นสักวาก็เรียกกันว่าเป็น “คนบออสักวา” ถ้ากลอนที่คิดขึ้นนั้นก็ผูกขึ้นเป็นทางเกี่ยวพาราศรีกันบ้าง เป็นเรื่องอื่น ๆ บ้าง เรือแต่ละลำก็ร้องลำนำโต้ตอบกันไปมาเป็นที่สนุกสนานครื้นเครงยิ่งนัก

ที่บรรยายมานี้ จะเห็นได้ว่าการเล่นคอกสร้อยสักวาก็เป็นการ เล่นอย่างเดียวกัน และเล่นในเทศกาลเดียวกัน จะผิดกันก็แต่ว่าการเล่นคอกสร้อยนั้นเล่นกันเพียง ๒ วง คือชายวงหนึ่ง และหญิงวงหนึ่ง

และลำนำหรือเพลงที่จะนำมาใช้ขับร้องในวงคอกสร้อยก็มีอยู่หลายเพลงด้วยกัน ฉะนั้นเจ้าของวงคอกสร้อยจึงต้องหัดท่อนร้องของคนทั้งคันบพและลูกก็ให้ร้องลำนำท่วง ๆ ใดมาก ๆ หน่อย ส่วนการเล่นสัปดาห์นี้จะเล่นกันก็วงก็ได้ โดยมากก็มักจะเอาเรื่องอะไรต่าง ๆ มาสมมติขึ้น เช่นให้เล่นเรื่องทอกรู้นหรือทอผ้าบ้าง บางทีก็เลือกเอาเรื่องในวรรณคดี เช่นเรื่องอิเหนาหรือรามเกียรติ์ โดยเลือกเอาแต่ตอนที่มีความสำคัญสำหรับจะได้ตอบกันได้สนุกสนานเป็นประมาณ วิธีเล่นก็คือสมมติให้แต่ละวงเป็นตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องนั้น เช่นถ้าจะเล่นเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามตามท้าวทศกัณฐ์ ก็สมมติให้วงหนึ่งเป็นพระราม วงหนึ่งเป็นสีดา วงหนึ่งเป็นพระลักษมณ์ วงหนึ่งเป็นมารีจเช่นนี้เป็นต้น ลำนำที่จะร้องในวงสัปดาห์นี้ เมื่อตอนเล่นสัปดาห์จะร้องแต่เพลง “พระทอง” เพลงเดียว ก่อนจะเลิกจึงร้องเพลงอื่นส่งแถมท้ายอีกวงละ ๒-๓ เพลง ดังนั้นการร้องในวงสัปดาห์จึงง่ายกว่าการร้องในวงคอกสร้อย เพราะไม่จำเป็นต้องใช้เพลงมาก

การที่ท่านให้ร้องเพลงพระทองเพลงเดียวในเวลาเล่นสัปดาห์นี้ เข้าใจว่าคงจะให้ผู้ออกสัปดาห์มีเวลาสำหรับศึกษาค้นคว้าได้ตอบกันเป็นส่วนใหญ่ เพราะเพลงพระทองนั้นยาวและยืดเยื้อมาก กว่าคนร้องวงแรกจะร้องเพลงพระทองจบ คนบอกสัปดาห์ที่สองก็คงจะศึกษาค้นคว้าได้เรียบร้อยแล้วและใช้ร้องต่อไปได้ทันที ถ้าคนร้องวงแรกร้องเพลงพระทองจบลงไปแล้ว คนบอกสัปดาห์ที่สองยังศึกษาไม่เสร็จก็ไม่จำเป็นต้องมาเล่นสัปดาห์กับเขาอีกต่อไปให้เสียเวลา

บทคอกสร้อยและสัปดาห์ในชั้นเดิมนั้นมีวิธีแต่งผัดกันอยู่ กล่าวคือบทคอกสร้อยนั้นจะแต่งเป็นบทละ ๔ คำ หรือ ๖ คำก็ได้ แล้วแต่งต่อกัน ซ้อยากก็คอบท คอกสร้อยไม่ลงเอย แต่งทั้งทำไว้ให้อีกวงหนึ่งรับสัมผัส ฉะนั้นวงต่อไปจะศึกษาค้นคว้าล่วงหน้าไม่ได้ จำต้องรอจนเขาจบบทสัมผัสเสียก่อน จึงจะลงมือศึกษาค้นคว้าต่อไปได้

๒๒

ตัวอย่างบทคอกสร้อยครั้งกรุงเก่ามีดังนี้

ชาย มาเอยมมาพบ

เรียมรักจันทองใจ

ภุมวิกรมย์ชมรส

แม่นไฉนมิให้เจ้าโรรา

อันดวงคอกสร้อยเกศ

มิให้เสียห่มพวงดวงดอกไม้

คอกสร้อยสวรรค์มาลัย

จะใคร่ได้คอกสุเมธนา

กลิ่นฟุ้งปรากฏเป็นนันทนา

บุษบาแย้มบานตระการใจ

ในท้องธรณีไม่หาได้

จะให้รู้ฟ้าทั้งตาบ ๖ คำ ๖

หญิง

ตัวเอยตัวน้อง

มีกลิ่นเฟื่องฟุ้งจรลี

ตัวขายนั่นคือภุมรี

ครันได้ประสบพบรส

จะคลาคล้อยคลาหนี

เบือนหลังข้าจะเชื่อใจ

คือหนึ่งคอกสร้อยเกศ

ลิลาศคักเต้ายู่วรรล

ลิลลมย่อมต้อยปรากฏ

จับจกเล่นแล้วก็บินไป

ตัวเป็นสตรียังสงสัย

ก็บ่จะได้ย่ำยนิล ๖ คำ ลิลิน, ทับนางให้ (ก็ไ้)

ส่วนบทสักวานัน บทหนึ่งๆ ท่านกำหนดให้มีเพียง ๔ คำ และต้องขึ้นต้นด้วยคำว่า “สักวา” ทุกบท เมื่อเวลาจบก็ลงเอยไปที่เดียว ไม่ต้องทิ้งท้ายไว้ให้วงอื่นรับสัมผัสอีกต่อไป ฉะนั้น การเล่นสักวาจึงง่ายกว่าการเล่นคอกสร้อยด้วยประการทั้งปวงทั้งที่ไต่กล่าวนานแล้ว

ตัวอย่างบทสักวาครั้งรัชกาลที่ ๓

ชาย	สักวาขอลอบนางทางไมตรี ฝ้ายนารีก็ชำนาญในการกลอน เสียแรงได้มาเรียงเคียงลำ ห่อเจือใจในสหพจมาน	เชิญร้องเล่นเป็นที่สโมสร อย่าให้วอนเวียนว่าอยู่ช้านาน จะฟังคำสักวาว่าขาน เหมือนซ่อมไว้ให้ชำนาญการกลอนเอย ฯ
ชาย	สักวาเสียแรงลอบไม่ตอบคำ ฤาจะแกล้งแสร้งให้เล็ดตากระเด็น ฤาชิงชังอย่างไรจึงไม่ตอบ จะอุทิศคำที่สุขะอันนนวนิน	นี่เนื้อแท้หว่าระกำทำเชิญ จึงจะเห็นใจประจักษ์ว่ารักจริง ฤาจะชอบให้คำอ่อยทำอ้อยอิ่ง แต่อย่าทิ้งทางสวาทให้ขาดเอย ฯ
ชาย	สักวาวิงวอนจนอ่อนจิต ให้ชายเลโกไว้ไว้ เสียแรงรักรำลอบไม่ตอบคำ ช่างนั่งนั่งทลายตาสมาธิ	นิจาเจ้าเฝ้าบิตะเหลเก้ อย่าประเวระประวังทำนังมิ คู่คำที่ว่ายากปากไม่ปริ ฤาจะเป็นอะโหลเสียแล้ว เอย ฯ
หญิง	สักวาทิ้งเฝ้าเข้า เจ้าตลาดปราชญ์เปื่องเลื่องฤา นี้หากเห็นแก่หน้าที่มาลอบ ถือว่าไมไว้ไว้ประเวระประวัง	จึงจำมีวาจาประสาข้อ ได้ฝึกปรี้อันหัดจัดเจนจริง ซึ่งตายตอบตามประสาปัญญาหญิง ข้าเจ้าเองเกรงกรังอยู่เจียว เอย ฯ

๒๓

เป็นอย่างไรครับ ของโบราณเขาคิดอ่านที่ ถิ่นไว้น่าสนุกจริงๆ ทกมาถึงสมัยเราเนี่ย การครองชีพมันบีบรัด น่าเห็นใจว่า หากจะลงเรือไปเที่ยวว่าคอกสร้อยสักวากันให้สนุกสนานอย่างคนแต่ก่อนแล้วก็มีหวังว่าคงไม่มีข้าจะยโสเป็นแน่ แต่ถึง กระนั้น ถ้าเราจะช่วยกันรักษาไว้ โดยทำเป็นรายการ “คอกสร้อยสักวานบถ” อย่างที่เคยนำออกแสดงทางโทรทัศน์ได้ก็จะเป็นการดียิ่ง อย่างน้อยก็เป็น การช่วยกันรักษาศิลปวัฒนธรรมของเราไว้ให้คนรุ่นหลังรู้ว่าของดีของเรามีอะไรบ้าง จะได้ไม่หลงมกมายไปรับเอาศิลปดิน ฟ้า ของฝรั่งมาประคับตัวจนมองไม่รู้ว่าเป็นไทยหรือเทศอย่างที่ปรากฏอยู่ในทุกวันนี้.

